Redaktionellt

Fortfarande trettio år efter att det kom ut är temanumret om Gotland under vikingatid och tidig medeltid ett av de mest efterfrågade av de äldre META-numren (META 1990:3). Den diskussion som fördes då och som till stor del rörde hur det gotländska samhället skulle uppfattas vid övergången mellan vikingatid och medeltid är kanske inte lika polemisk idag men den lever fortfarande kvar. Ambitionen med årets temanummer har inte varit att återuppväcka debatten, även om den framskymtar i ett par av artiklarna, utan snarare att spegla den forskning och de arkeologiska projekt som är aktuella idag, tre årtionden senare. Även om detta görs i begränsad utsträckning – det pågår långt fler spännande projekt än de som finns representerade här – ger bidragen i årets nummer exempel på nya teman, metoder och kronologiska perioder som berörs inom historisk arkeologi idag. Årets temanummer visar både på Gotlandsforskningens och den historiska arkeologins dynamiska kontinuitet.

De två första artiklarna rör sig inom samma tidsram som diskuterades 1990, den tidiga medeltiden. Majvor Östergren är den enda av författarna som även medverkade i det tidigare temanumret. Där lyfte hon fram Roma kungsgård som platsen för det högsta tinget på Gotland, Gutnaltinget. I sin nya artikel återknyter Östergren till detta tema med en intressant redogörelse och diskussion kring senare forskning om platsen och tingsorganisationen.

Den andra av de båda artiklarna som berör den tidiga medeltiden är skriven av Gunnar Almevik, Bertil Pärmsten och Magnus Sjögård. Här är det två ovanliga, arkeologiska fynd som står i fokus – verktygskistan från Mästermyr och stavkyrkan i Hemse. Genom 3D-scanning och rekonstruktion av såväl verktygen från kistan som av kyrkan i Hemse och verktygsspår i timret kan författarna föra en initierad och detaljerad diskussion kring tillverkningsteknik och hantverksorganisation, en diskussion som även leder in på ett mer övergripande resonemang om tidigmedeltida kyrkobyggande.

I den tredje artikeln stannar vi kvar i samma geografiska område men rör oss något längre fram i tiden. Författaren, Maria Lingström, lyfter fram Mästermyr som platsen för en sammandrabbning som ägde rum i samband med den danska invasionen 1361. Slaget vid Mästermyr är betydligt mindre känt än det som ägde rum i Visby samma år. Undersökningar av massgravarna vid Korsbetningen i Visby har gett en ovärderlig och skoningslös bild av de dödade och av dåtidens stridsskador och skyddsutrustning. Vid Mästermyr är det inte gravar som undersökts utan istället själva slagfältet. Här är det vapen och vapendelar – något som inte finns i Korsbetningens massgravar – och spridningen av dessa som kan

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:58

återspegla händelseförloppet. Resultaten bygger på mångårig systematisk metalldetektoravsökning av området.

De två sista artiklarna inom Gotlandstemat berör båda betydligt senare tidsperioder än vad arkeologer vanligen ägnade sig åt 1990. I båda fallen är det dessutom mörka berättelser och starkt laddade platser som står i fokus. Per Widerström tar i sin artikel upp galgbacken i Visby, där arkeologiska undersökningar genomfördes för ett tiotal år sedan. Även om det finns gott om andra, kända avrättningsplatser i landet är den i Visby ovanlig eftersom själva galgen ännu finns bevarad. Widerström utgår både från resultatet av de arkeologiska undersökningarna och från de avrättningar som finns historiskt belagda från medeltiden och fram till 1800-talet.

I Mirja Arnshavs artikel är det ett monument på Östergarnsberget nära Katthammarsvik, i folkmun kallat Flyktingkällan, som står i fokus. Invid källan finns en inhuggen inskription till åminnelse av de lettiska flyktingar som kom till ön 1945. En stor del av dem bodde under försommaren detta år i ett mottagningsläger nedanför minnesmärket. Andra världskriget har också lämnat materiella spår på andra platser i det gotländska landskapet, handfasta men ofta bortglömda.

Årets nummer avslutas av två artiklar under rubriken ”Aktuellt”. I den ena, av Hanna Dahlström och Jesper Olsen, diskuteras metoden bayesisk statistiskmodellering som använts för att med högre precision kunna datera det äldsta etableringsskedet i Köpenhamn. Metoden går ut på att kombinera ^{14}C-dateringar med stratigrafisk information för att på så sätt kunna utesluta vissa sekvenser i ^{14}C-kurvorna och därmed uppnå snävare dateringar. Författarna kan med denna metod flytta det äldsta etableringsskedet ett halvt århundrade bakåt, till första delen av 1000-talet.

I den andra artikeln, som avslutar årets nummer, diskuterar Jes Wienberg begreppen *centralort* och *centralplats*. Båda härrör från 1930- och 40-talets tyska centralortsteori men har kommit in i den historiska, geografiska och arkeologiska forskningen i Skandinavien på något olika vägar och vid skilda tidpunkter. Även här kastar andra världskriget sin skugga över arkeologin. Begreppen har varit användbara för övergripande, syntetiserande forskningsfrågor men de har också kritiserats och ifrågasatts. Idag finns istället en tyngdpunkt på ”post-centrala” perspektiv där inte hierarkier mellan platser utan snarare deras olika typer av roller och relationer diskuteras. De mer ”högupplösta” analyser som nu är tongivande behöver dock, menar Wienberg, kompletteras med övergripande, ”lågupplösta” angreppssätt som kan bidra med en vidare och mer differentierad överblick.

Jonas Monié Nordin och Linda Qviström

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:58

Utgivningen av META-historiskarkeologisk tidskrift 2020 har möjliggjorts genom frikostigt bidrag från: Arkeologikonsult, Arkeologgruppen, Stiftelsen Upplandsmuseet, Bohusläns museum, Kulturmiljö Halland och Stiftelsen Kulturmiljövård.

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:58

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:58